

Efekti fiskalne politike na razvoj kompanija

UDK 005.8

Mihajlo Babin

Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju, Beograd.

Istraživanje u okviru ovog rada će biti usmereno ka utvrđivanju efekata povećanja sredstava za finansiranje visokog obrazovanja na razvoj kompanija. Razvoj kompanija se može zasnovati na povećanju broja zaposlenih koji studiraju doktorske studije i pohadaju programe obrazovanja tokom čitavog života.

Analiza transmisionog mehanizma alternativnih mera fiskalne politike, kojima se povećavaju sredstava za finansiranje visokog obrazovanja, će omogućiti utvrđivanje opravdanosti povećanja alokacije sredstava za visoko obrazovanje.

1. Uvod

Polazna teza rada je uverenje da će povećanjem sredstava za finansiranje visokog obrazovanja pozitivno uticati na razvoj kompanija. U radu će biti analizirani efekti alternativnih mera fiskalne politike čiji je cilj povećanje sredstava za finansiranje visokog obrazovanja u Srbiji. Sa stanovišta povećanja konkurentnosti kompanija posebnu važnost ima realizacija doktorskih studija i programa obrazovanja tokom čitavog života. Postojeći alokativni mehanizam definisan u Uredbi (Vlada Republike Srbije, 2005) ne prepoznaće niti obezbeđuje alokaciju sredstava za finansiranje doktorskih studija ni programa obrazovanja tokom čitavog života.

Iako se na teorijskom nivou mogu isticati stavovi o potrebi neutralne alokativne uloge fiskalne politike, u praksi mere fiskalne politike direktno utiču na privredni sektor (Rothbard, 1981). Ukoliko se kao cilj usvoji potreba povećanja sredstava za finansiranje visokog obrazovanja, potrebno je odrediti da li i u kom obimu je u budžetu moguće alocirati dodatna sredstva (Johnstone, 2003).

Jedan od potencijalnih kanala povećanja sredstava za visoko obrazovanje je usvajanje mera kojima bi se kompanije stimulisale da povećaju alokaciju sredstava za visoko obrazovanje. Odnos između visokog obrazovanja i privrede bi trebalo da funkcioniše po principu povratne sprege:

1. kvalitetno i efikasno visoko obrazovanje utiče na razvoj i poboljšanje konkurentnosti privrede
2. na osnovu zapošljavanja nakon završetka visokog obrazovanja privreda pruža povratnu informaciju o kvalitetu postojećih studijskih programa ili o neophodnosti prilagođavanja studijskih programa promenjenim potrebama privrede.

2. Efekti povećanja sredstava za visoko obrazovanje na razvoj kompanija

Oblast istraživanja finansiranja visokog obrazovanja će biti fokusirana na finansiranje doktorskih studija i programa obrazovanja tokom čitavog života, jer dati akademski programi imaju sledeća obeležja:

1. Doktorske studije

Značaj doktorskih studija se ogleda u samom sadržaju nastavnog procesa, koji je sastavljen od obrazovnog i naučno-istraživačkog rada. Samim tim, studenti se po završetku doktorskih studija ospozobljavaju za samostalan istraživački rad. Nakon završetka studija istraživački rad se, osim na univerzitetima i institutima, može sprovoditi i u kompanijama. Istraživački rad zaposlenih može predstavljati važan faktor unapređenja konkurentnosti i razvoja kompanija.

2. Programi obrazovanja tokom čitavog života

Programi obrazovanja tokom čitavog života imaju važnu ulogu u unapređenju i osavremenjavanju znanja zaposlenih, koji su obrazovni proces završili i nakon toga više nisu imali kontakta sa novim teorijskim i empirijskim dostignućima.

Struktura nastavnog procesa na doktorskim studijama i programima obrazovanja tokom čitavog života stvara osnovu za održivi razvoj privrede u dugom roku. Konkurenčnost kompanija, čije zaposleni studiraju navedene programe, se povećava razvojem inovativnosti (doktorske studije) i kontinualnim unapređenjem znanja i veština (obrazovanje tokom čitavog života).

Postoje brojne studije koje su kvalitativno istraživale uzročno-posledičnu vezu uticaja povećanja nivoa obrazovanja na povećanje kvalifikacija i posledično povećanje dohotka pojedinca na mikro nivou. Osnova datog uverenja se zasniva na izjednačavanju ulaganja u ljude

sa ulaganjem u kapital. Iz toga proistiće da se sa povećanjem ulaganja povećava i produktivnost (Becker, 1975). Međutim, potrebno je utvrditi u kojoj meri povećanje nivoa obrazovanja utiče na povećanje dohotka pojedinca, odnosno da li je povećanje nivoa obrazovanja ima presudnu ulogu na povećanje dohotka pojedinca.

Faktor alfa označava korelaciju učešća dodatnog obrazovanja u povećanju dohotka koji pojedinac ostvaruje (Glennerster, 1998). U radu se iznosi pretpostavka da je vrednost faktora alfa= 0,6 (odnosno da je 60% dodatnog dohotka uzrokovano većim nivoom obrazovanja, a da se ostatak od 40% dodatnog dohotka ostvara na osnovu prirodnih sposobnosti). Dakle, preovlađujuća uloga u povećanju dohotka pojedinca se direktno povezana sa povećanjem nivoa obrazovanja.

Iako bi se prethodno istraživanje moglo uslovno prihvati zbog arbiternog izračunavanja faktora alfa (i varijabli koje utiču na vrednost faktora alfa), nesumnjivo je da povećanje obrazovanja ima dominantan uticaj na generisanje dodatnog dohotka.

Prirodne sposobnosti, iako predstavljaju značajan proizvodni faktor, čine samo osnovu koja je potrebna da bi se ostvarivaо proizvodni proces. Važan aspekt predstavlja i sagledavanje opštepoznate činjenice da je ponuda prirodnih sposobnosti ograničena. U slučaju da se prirodne sposobnosti ne nadograđuju savremenim znanjem i veština, nesumnjivo se može zaključiti da će se produktivnost smanjivati. Na osnovu iznetih stavova se može zaključiti da se optimalan efekat na razvoj privrede može postići jedino u slučaju stvaranja uslova za kontinualno unapređenje znanja i veština zaposlenih.

3. Moguća rešenja za povećanje sredstava za visoko obrazovanje

Povećanje sredstava za finansiranje doktorskih studija i programa obrazovanja tokom čitavog života je moguće sprovesti povećanjem javnih rashoda ili utvrđivanjem poreskih olakšica za kompanije.

Na teorijskom nivou, odluka države o povećanju javnih rashoda za finansiranje doktorskih studija i realizaciju programa obrazovanja tokom čitavog života negativno utiče na budžetski bilans, smanjuje nivo nacionalne štednje, čime se stvara pritisak na povećanje ravnotežne kamatne stope i smanjenje investicija. Akumulacija budžetskih deficitata u dužem periodu povećava nivo javnog duga, čime se teret prevelike javne potrošnje u sadašnjosti prenosi na buduće generacije. Sa druge strane u praksi, povećanje javnih rasho-

da za navedene namene ne bi imalo značajniji negativan uticaj na budžetski bilans u kratkom roku.

Razmatranje potencijalnih negativnih efekata povećanja javnih rashoda na makroekonomsku stabilnost u kratkom roku je potrebno upotpuniti efektima u dugom roku. Naime, ukoliko se u dugom roku kao posledica većeg ulaganja u obrazovanje poveća bruto domaći proizvod, onda će posledično povećanje javnih prihoda omogućiti servisiranje akumuliranog javnog duga.

Transmisioni kanal povećanja javnih rashoda za visoko obrazovanje je specifičan (Stiglitz, 2004), jer se pri usvajanju mera ne može unapred predvideti trajanje perioda u kome će nastupiti efekti. Osnovna prepreka za predviđanje efekata je nemogućnost utvrđivanja proseka trajanja i uspešnosti studiranja, a posebno za posljivosti nakon završetka studija. Pozitivni efekti po makroekonomsku stabilnost se stoga mogu očekivati povećanje javnih prihoda tek nakon završetka ciklusa studiranja prvih generacija po novom sistemu finansiranja i njihovog zapošljavanja.

Promenama poreskog opterećenja je moguće uticati na promene ponašanja u privatnom sektoru (Feldstein, 2008). Većina kompanija u Srbiji nema dovoljno razvijenu svest o potrebi ulaganja u dodatno znanje zaposlenih, te je u kratkom roku potrebno stimulisati kompanije poreskim olakšicama, kako bi kompanije alocirale deo sredstava u unapređenje znanja zaposlenih. Postizanje željenog efekta, povećanja sredstava za finansiranje visokog obrazovanja, se može postići mera ma fiskalne politike kojima bi kompanije bile stimuliseane da finansiraju studiranje i pohađanje navedenih akademskih programa za svoje zaposlene.

Najadekvatniji poreski oblik za sprovođenje predloženih mera je porez na dobit korporacija.

Potreblno je zakonski utvrditi limit (odgovarajući procentualni iznos) do koga bi rashodi kompanije za finansiranje doktorskih studija i programa obrazovanja tokom čitavog života bili izuzeti iz poreske osnovice poreza na dobit korporacija (poreski odbitak).

Alokativni mehanizam povećanja javnih rashoda je potrebno uporediti sa alokativnim mehanizmom smanjenja poreskog opterećenja. Iako je na teorijskom planu moguće identifikovati argumente koji govore u prilog i jednog i drugog pristupa, u posmatranom slučaju smanjenje poreskog opterećenja bi se stvorilo važan eksterni efekat. Prenošenje alokacije resursa iz javnog u privatni sektor bi omogućilo stvaranje povratne sprege između privatnog sektora i visokog obrazovanja utvrđivanjem studijskih programa koji

pružaju znanja i veštine potrebne i primenljive u razvoju i poslovanju kompanije.

Navedeno rešenje ima četiri prednosti u odnosu na povećanje javnih rashoda:

1. u slučaju povećanja javnih rashoda, uticaj na budžetski deficit je direktni jer celokupno povećanje javnih rashoda povećava budžetski deficit, dok je u slučaju poreskih odbitaka (smanjenjem javnih prihoda) uticaj na budžetski deficit indirektni.
2. povećanje javnih rashoda za finansiranje visokog obrazovanja je izrazito ireverzibilno jer je veoma teško u slučaju nepovoljnih tržišnih prilika sprovesti smanjenje javnih rashoda (takve mere bi izazvale nezadovoljstvo zaposlenih, blokiranje započetih projekta...).
3. usvajanje poreskih olakšica je reverzibilno, jer pojedini oblici poreskih olakšica (u koje spada i predviđeno rešenje) imaju privremen karakter traju dok tržište samo ne unapredi alokaciju resursa.
4. deo alokacije sredstava se pomera iz javnog u privatni sektor čime se unapređuje konkurenčija između visokoškolskih ustanova, što pozitivno utiče na poboljšanje kvaliteta studijskih programa.

4. Zaključak

Ulaganje u visoko obrazovanje povećava humani kapital, čime se pozitivno utiče i na povećanje konkurentnosti privrede. Izazovi razvoja modernih privreda će se bazirati na unapređenju upravljanja postojećim resursima, razvoju inovacija i kontinualnom razvoju znanja. Stoga je prerogativ svakog društva, koje teži razvoju i povećanju životnog standarda, povećanje sredstava za finansiranje visokog obrazovanja na makro nivou.

Ispunjene postavljenog cilja pozitivnog uticaja mera fiskalne politike na razvoj kompanija se može postići usvajanjem stimulativnih mera poreske politike koje predstavljaju bolji alokativni mehanizam u odnosu na povećanje javnih rashoda.

LITERATURA

- [1] Tanzi V., Schuknecht L., Reconsidering the fiscal role of government: The international perspective, *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2, 1997.
- [2] Popović D., Poresko pravo- opšti deo, Cekos, Beograd, 2006.
- [3] Vlada Republike Srbije, Uredba o finansiranju, normativima i standardima rada univerziteta i fakulteta za delatnosti koje se finansiraju iz budžeta, Službeni glasnik Republike Srbije, 12/2002, 100/2004, 26/ 2005.
- [4] N.G.Manku, Principi ekonomije, Beograd, Ekonomski fakultet, 2005.
- [5] Burda i Viploš, Makroekonomija, Evropski udžbenik, Beograd, 2004.
- [6] Stiglitz J. E. , Ekonomija javnog sektora, Ekonomski fakultet, Beograd, 2004.
- [7] Schuknecht L., Fiscal policy cycles and public expenditure in developing countries, *Public Choice*, 102, 2000.
- [8] Feldstein M., Effects of taxes on economic behavior, *NBER Working paper* 13745, 2008.
- [9] Glennerster H., The state of welfare: The economics of social spending, Oxford: Oxford University Press, 1998
- [10] Barr N., The economics of welfare state(3rd ed.), Oxford: Oxford University Press, 1998.
- [11] Johnstone D. B., Cost sharing in higher education: tuition, financial assistance and accessibility in a comparative perspective, *Czech Sociological Review*, Vol. 39, No. 3, 351- 374, 2003.
- [12] Vossensteyn H., Fiscal stress: Worldwide Trends in higher education finance, *NASFAA*, vol. 34, No.1, 2004.
- [13] Schwartz G., Ter- Minassian T., (2000), The distribution effects of public expenditure, *Journal of economic surveys*, Vol. 14, No.3.
- [14] Musgrave R., Reconsidering the fiscal role of government, *The American Economic Review*, Vol. 87, No. 2., 1997.
- [15] Medina Cas S., Ota R., Big government, high debt and fiscal adjustment in small states, *IMF Working Paper* 08/ 39, 2008.
- [16] Hillman A., Public finance and public policy, Cambridge University Press, New York, 2003.
- [17] Vickery W., Meaningfully defining deficits and debt, *The American Economic Review*, Vol. 82, No. 2, str. 305- 310, 1992.
- [18] Kopcke R., (ed.), The macroeconomics of fiscal policy, The MIT Press, 2006.
- [19] Becker V.G., Human Capital: A Theoretical and empirical analysis with special references to education, NBER, Columbia University Press, 1975.
- [20] Rothbard M., The myth of neutral taxation, *Cato Journal*, Vol. 1, No. 2, 1981.